

In gesprek met Razi Quadir

Vrijheid van meningsuiting

De afgelopen jaren is veel gesproken en geschreven over de vrijheid van meningsuiting. Vooral na de moord op Theo van Gogh (2004) en heel recent de moordpartij bij Charlie Hebdo (januari 2015). Vrijheid van meningsuiting wordt steeds vaker opgevat als een kernwaarde van de westerse democratieën, die bedreigd wordt door de islam. Razi Quadir (1972), geestelijk verzorger, docent en onderzoeker bij het Centrum voor Islamitische Theologie aan de Vrije Universiteit, is aan het promoveren op dit thema. We vroegen hem naar polariserende voorbeelden, mogelijke oplossingen voor polarisatie en de bijdrage die coaching kan leveren.

AUTEUR: JIKKE DE RUITER

Razi Quadir is de enige Nederlandse moslim die vanuit islamitische bronnen (de Koran en de Soena) onderzoekt wat nu feitelijk de verschillen zijn tussen de religies, over thema's als vrijheid van meningsuiting, blasfemie en afvalligheid. De originele bronnen blijken de moslims meer speelruimte te geven dan algemeen wordt aangenomen. Inmiddels heeft hij een boek gepubliceerd dat de uitkomst van zijn onderzoek tot nu toe weergeeft: 'Vrijheid van meningsuiting in de Islam' (2015).

Welke ontwikkelingen zie je in onze samenleving?

“Sinds de aanslag op Charlie Hebdo is er een verharding van het debat. Het stoelt op felle emoties. Daarom is de volgende vraag relevanter dan ooit: wat zijn nu de overeenkomsten tussen het Westen en de islam rondom het thema vrijheid van meningsuiting, waar zitten de knelpunten en hoe zou je dit op kunnen lossen? Ik ben begonnen met het zoeken naar het antwoord op deze vraag na de moord op Theo van Gogh. Die heeft een enorme nasleep gekregen: een brij aan boeken en artikelen over de vrijheid van meningsuiting was het gevolg. De islam werd steeds meer in één adem genoemd met het onderwerp, als tegenpool van de vrije waarden in Nederland. Maar wat de islam zelf zegt over dit onderwerp, kwam niet aan de orde. Ook niet vanuit de moslims zelf. Toen dacht ik: dan moet ik dat maar doen. Dit vacuüm moest worden gevuld, om te helpen de emotionele orkaan tot rust te brengen. Vlak na die afschuwelijke moorden in Parijs kreeg ik zo’n déjà-vu-gevoel. Zelfs nu wordt niet door intellectuelen inhoudelijk onderzocht wat nu werkelijk in de islam geschreven wordt. Wat zegt de islam nu zelf? Daar is geen debat over. Wat ik wil bereiken met mijn onderzoek is dat we in alle openheid een discussie of dialoog kunnen voeren. Dat je kritische vragen kunt stellen over elkaars

cultuur en religie, maar op een respectvolle manier, waarbij je op rationeel vlak spreekt en niet zozeer op emotionele gronden. Ik denk dat als emoties de overhand hebben, je niet ver gaat komen.

Iemand die echt goed kijkt naar de primaire bronnen in de islam, komt tot de conclusie dat vrijheid van meningsuiting ook vanuit de islam een groot goed is. Het dient namelijk twee belangrijke doelen: waarheidsbevinding en rechtvaardigheid. Iemand die vindt dat hem of haar onrecht is gedaan, moet zonder angst voor repercuties verhaal kunnen doen bij de rechter. Alleen vrijheid van meningsuiting is in mijn beleving wel iets anders dan mensen expres beledigen, haat zaaien, bevolkingsgroepen tegenover elkaar ophitsen.”

“De wet geeft een aantal grondrechten, die moeten samenwerken. Hoe het proces ‘minder Marokkanen’ tegen Wilders gaat verlopen, is daarin interessant. Ten eerste is er dus het recht op vrijheid van meningsuiting. Ik betwijfel overigens of dit echt een grondrecht is. Wat je in de grondwet kunt lezen, heeft meer te maken met drukpersvrijheid en mediavrijheid, zodat de krant of de tv-zender niet van tevoren toestemming hoeft te vragen aan de overheid voor het publiceren van iets. Dus dit is eerder vrijheid van expressie. Daarnaast is er het recht op godsdienstvrijheid en het recht

Het basisprobleem lijkt mij dat moslims niet worden gezien als Nederlander

Uit de conclusie van het boek 'Vrijheid van meningsuiting in de Islam':

“Vrijheid van meningsuiting is onontbeerlijk in de islam. Het waarborgt de menselijke waardigheid en waarheidsvinding in de islam. Aan de basis van dit bewijs ligt een ander moreel fundament: vrijheid versus verantwoordelijkheid. Een persoon moet de vrijheid hebben om zich te kunnen uitspreken over bepaalde kwesties, indien hij of zij denkt dat het nuttig zal zijn voor de maatschappij. Het is voor een persoon met een gezond verstand toegestaan en soms verplicht om handelend op te treden of zijn mening te geven, wanneer hij een kwaad of misbruik waarneemt. Staat de vrijheid van meningsuiting vanuit Nederlands perspectief haaks op de vrijheid van meningsuiting in de islam? Ze komen redelijk overeen. Want zowel vanuit islamitisch als vanuit Nederlands perspectief heeft vrijheid van meningsuiting als doel het waarborgen van menselijke waardigheid en waarheidsvinding. Het is een groot goed. Het stelt burgers van de moderne samenleving in staat om hun mening te geven over kwesties, waarvan zij denken dat ze nuttig kunnen zijn voor de maatschappij. Wel moet hier zorgvuldig en verantwoordelijk mee worden omgegaan. Vrijheid is niet absoluut en dit geldt natuurlijk ook voor vrijheid van meningsuiting. Het is aan de overheid om door middel van wetten hier duidelijke grenzen aan te stellen. De overheid moet ervoor zorgen dat vrijheid van meningsuiting en godsdienstvrijheid gewaarborgd blijven. Dit leidt in een plurale samenleving als de Nederlandse ongetwijfeld tot forse meningsverschillen. Tegelijkertijd moet de overheid ook zorgen voor sociale cohesie. Dit kan gedaan worden door dialogen en publieke debatten waar zowel seculiere als religieuze argumenten worden gebruikt.”

om niet gediscrimineerd te worden. In de wet staat nergens wanneer vrijheid van meningsuiting voorrang heeft boven godsdienstvrijheid, of het recht om niet beledigd te worden, dus er is continu een spanningsveld tussen die principes. Er zijn geen eenduidige richtlijnen; iedere keer moet dat weer aan de rechter worden getoetst. Deze oordeelt dan vanuit de context.

Een interessant voorbeeld van deze botsing van rechten is de RTL-documentaire van twee jaar geleden, over pesten op school. Er waren twee rechten die botsten: vrijheid van meningsuiting en het recht op privacy van leerlingen. De rechter vond in dit geval de privacy zwaarder wegen en heeft uitzending van het programma verboden. Deze keuze komt niet voort uit de wet, het is elke keer een afweging die gemaakt moet worden door een onafhankelijke rechter. Opvallend is overigens het verschil in uitspraak tussen Nederland en het Europees Hof. Als iemand aangeklaagd is in Nederland voor discriminatie, omdat hij volgens de aanklager met zijn uitingen een

grens overschrijdt, wordt hij hier vrijgesproken. Maar als het vervolgens in hoger beroep voor het Europees hof voorkomt, wordt zo'n persoon wel veroordeeld. Wat is er dan aan de hand in Nederland? Het lijkt dat hier toch te veel ruimte is voor mensen om anderen te beledigen. Twee weken geleden zag ik twee joodse mensen op televisie in een interview vertellen dat ze niet in een land wilden leven waar 'kopvoddentax' geaccepteerd is als woord, als taal waar je mee weg kunt komen. Dat komt dan uit de joodse hoek, waarvan Wilders zegt: 'Ik bescherm die mensen.'”

“Alexander Pechtholt zei er iets heel moois over bij 'Nieuwsuur'. Hij beargumenteerde de vrijheid van meningsuiting vanuit de context waarin het is ontstaan: de Franse revolutie. De vrijheid was dat je iets mocht zeggen tegen de koning, zonder dat je kop eraf ging op de guillotine. Geleidelijk aan is het verschoven naar het recht om mensen te beledigen. Dit wordt beloond, komt in de media, het moet allemaal zo ongenueanceerd mogelijk. Nee,

breng vooral geen nuances in het debat, want dan maak je het je tegenspeler veel te gemakkelijk.”

“Theo van Gogh gebruikte zijn beledigende taal om debat te creëren. En Wilders speelt in op de emoties. Als niet-moslims onwaarheden over de islam zeggen: moet dat allemaal maar kunnen onder het mom van vrijheid van meningsuiting? Als moslims daarop reageren, krijgen ze het label extremist opgeplakt. Dit is een dubbele moraal, die al een tijdje heerst. Theo had jaren geleden een column geschreven over Paul Rosenmöller; hij vond dat zijn hersencellen zich moesten ontwikkelen tot een juichende tumor en we moesten pissen op zijn graf. Daar werd verder niets van gezegd. Een paar maanden later was Abdul-Jabbar van der Ven bij Andries Knevel. Knevel vroeg hem: “Zou je blij zijn als Wilders doodgaat?” Van der Ven antwoordde: “Hij gaat een keer dood.” Knevel: “Ja maar sneller, bijvoorbeeld aan kanker?” Van der Ven: “Nou, dat vind ik niet erg.” Als gevolg van deze opmerking ontstond er onmiddellijk tumult in de Tweede Kamer en gaat Donner uitzoeken of dit soort uitspraken strafbaar zijn. Zo krijgen moslims het idee van een selectieve verontwaardiging, vind je het gek? Het basisprobleem lijkt mij dat moslims niet worden gezien als Nederlander. Ik werd hier ook wel eens voor gewaarschuwd op mijn werk: “Kijk uit, als moslim mag je niet hetzelfde zeggen als niet-moslim.” De moslims, vaak Turken en Marokkanen die hier wonen, komen uit landen waar een zekere mate van onderdrukking is. Het idee is dan: voordat je op ons moppert, moet je dat eerst maar eens regelen in je thuisland. De mensen die meegaan met de populistten, hebben vaak het gevoel dat ze hun land aan het kwijtraken zijn. Professor Smalhout schrijft hier veel over; hij wil terug naar de jaren vijftig, naar hoe het toen was. Dat is het referentiepunt: het tijdperk waarin het goed ging in Nederland.

Coaches moeten individualisering een halt toeroepen

We worden dus uit angst conservatief.”

“Ik heb er zelf in de eerste vijftig jaar van mijn leven niet veel van gemerkt. Het enige wat ik me van die tijd hierover herinner, is dat Bolkestein een discussie wilde over de multiculturele samenleving en die is er gekomen, maar verder was het redelijk rustig tot 11 september. De inmiddels overleden journalist Willem Oltmans zei in 2004, vlak voor zijn dood, tegen me: “Er is niet zozeer sprake van discriminatie van moslims en islam, maar er zijn nu zo’n twintig miljoen moslims in Europa en men weet niet goed wat men daarmee aan moet. Ik denk dat dit waar is, nog steeds. Er is een ongemakkelijkheid. Moeten we moslims zien als volwaardige burgers, of mensen die hier wachten op hun kans om van Europa *Eurabia* te maken? Of zijn het bezoekers die weer teruggaan? Sommige moslims weten ook zelf niet wat ze hier met zichzelf aan moeten. Moslims en niet-moslims weten niet wat ze met elkaar aan moeten.”

“Wat ik nu verwacht aan ontwikkeling is dat de twee kanten nog uitgesprokener gaan worden: een groep die doorgaat

op de weg ‘we moeten alles kunnen zeggen, zolang we maar niet oproepen tot actie’, want daar ligt nu de grens, en een groep die daar gewelddadig op gaat reageren. Het zal mij niets verbazen als er binnen afzienbare tijd weer een afschuwelijke aanslag plaatsvindt.”

Wat is er nu nodig?

“De dialoog is nodig! Dat je je kwetsbaar opstelt, dus dat je zowel vrager als ondervrager bent. Je kunt de vragen van de ander als kwetsend aanvoelen, maar als de intentie goed is moet je dit kunnen dragen. Alleen van daaruit zal er meer begrip ontstaan. Ik ben deel van een aantal samenwerkingen die dit soort bijeenkomsten organiseren. Mijn wens is dat dit vaker gaat gebeuren; interreligieuze of interculturele ontmoetingen. En dan hoop ik vooral dat jongeren dit overnemen en dat zo de verschillende bevolkingsgroepen meer met

elkaar gaan leven in plaats van langs elkaar heen. Kanaleneiland in Utrecht is daar een leuk voorbeeld van. Dat is een nieuwe moderne buurt aan het worden, waar we allemaal naast elkaar wonen.”

“Door de dialoog ontstaat het inzicht, dat er veel overeenkomsten zitten tussen de godsdiensten. Kijk maar naar het jodendom en de islam en hun spijswetten. Het vreemde, het grote verschil, raakt kleiner door het gesprek.

Wat er zeker ook nodig is, is een genuanceerde visie. Dat is een rol die weggelegd is voor de media. Het publiek is namelijk wel vatbaar voor de nuance. Televisie is een krachtig medium, je zou daar meer aan educatie kunnen doen over de verschillende culturen en godsdiensten. Ook op lagere scholen zou dit (weer) geïntroduceerd moeten worden. Educatie en gesprek.”

Hoe kunnen coaches hierop aansluiten?

“Je kunt mensen begeleiden vanuit hun traditie, maar het is goed om de vertaalslag te maken naar de maatschappij. Je kunt religieus advies geven, maar altijd gekoppeld aan dit land. Bijvoorbeeld over bidden onder werktijd, hoe dat aan te pakken. Wat mij opvalt is dat sommige moslims ervan uitgaan dat bidden onder werktijd niet mag. Ik zeg: ga eens informeren bij je leidinggevende. Onderzoek in gesprek de mogelijkheden. Je moet er alleen geen misbruik van maken en goed je werk doen. Ik vind het belangrijk dat je weet hoe deze maatschappij in elkaar steekt. Ik leg heel veel uit.”

“Daarnaast denk ik dat coaches moeten pro-

beren een halt toe te roepen aan de individualisering. Het mag best een wij-cultuur worden. Het mag een tikkeltje minder egoïstisch. Hoe een brug te slaan tussen de culturen? Door meer kennis op te doen, waardoor er begrip komt, dan gaat het verder wel vanzelf. Daar ben ik optimistisch over. Gewoon met elkaar in contact zijn. Verschil van mening hou je altijd wel. Je moet niet denken dat als we allemaal seculier worden, dat dan de verschillen weg zijn. Ik zou het goed vinden als coaches op de hoogte zijn van wat er speelt in de islam; ik hoop dat mijn boekje daartoe bijdraagt, door een nuchter beeld te geven van de betekenis van vrijheid van meningsuiting in de islam. Het wordt de religie van de geleerden genoemd, net zoals het jodendom. Geleerden die van mening verschillen, wat te maken heeft met interpretatie, daar is alle ruimte voor; het persoonlijk onafhankelijk redeneren is in de islam een groot goed. Dat is heel belangrijk om te weten. Kortom: wil je emoties die bijdragen aan verwijdering verminderen, draag dan bij aan de dialoog tussen de culturen. Leg uit en laten we vooral met z'n allen normaal met elkaar omgaan.” ■

Referentie

- Quadir, R.H. (2015). *Vrijheid van meningsuiting in de Islam*. Den Haag: Uitgeverij U2pi.BV

Jikke de Ruiter is communicatietrainer en coach www.jikkederuiter.nl en redactielid van het Tijdschrift voor Coaching.